

Patent-Olsen

Ungdomsår i Gausdal

Petter (eller Peter) Olsen ble født på husmannsbruket Olstadsveen i Gausdal i 1856. Dette tilhørte Aulestad som Bjørnstjerne Bjørnson kjøpte i 1874. Foreldre til Petter var Randi Pedersdatter f. 1829 og Ole Olsen f. 1832. I 1865 er familien registrert på Olstadssveen med barna Ingeborg f. 1854, Peter f. 1857, Olavi f. 1860, Anton f. 1863. I 1875 finner vi familien på Austadsveen (skal være Aulstadsveen eller Olstadsveen). Det var kommet flere barn; Oluf f. 1867, Olava f. 1869, Randine f. 1872 og Otto f. 1875.

Dokken var husmannsbruk under Bø. I 1865 var Peder Olsen f. 1802 husmann her. I 1875 bodde han fortsatt på plassen. Han hadde kone og to barn og familien var understøttet av fattigvesenet. Det var ingen indikasjon på at han fortsatt var husmann.

Randi Pedersdatter og Ole Olsen Dokken
Bilde: Anders Ole Hauglid

I 1876 sørget Bjørnstjerne Bjørnson for et makeskifte med Per Bø om disse husmannsplassene. Aulstadsveen kom under Bø og Dokken kom under Aulestad. Bjørnson ville at Ole Olsen fortsatt skulle være husmann på Aulestad. Familien flyttet dermed med til Dokken, og gamle Peder Olsen og familien ble dermed tvunget bort fra plassen.

Bjørnson satte pris på sine husmenn

Denne handlingen taler ikke Bjørnson til ære, men han hadde et særdeles godt forhold til sine fem husmenn. I brev fra sine mange reiser uttrykker han ofte omtanke for sine «kjære husmenn». I selskaper på Aulestad var de ofte med, nesten som medlemmer av familien. I 1881 var Bjørnson på foredragsturne i Amerika. I et brev til Karoline skriver han blant annet: *"Du må ikke glemme, at husmændenes hus skal bordklædes og males, Karoline! Jeg tænker på, at min present til dem skal være en komfur, som de kan sætte op i pejsen. Men fladbrødbagningen kan væl ikke forenes med den? Kan I finne ud af dette, så prøv, og i så*

fall burde komfurene op på vinterføre. Jeg tænker at give dem minst 10 - ti - spd-hvær. Jeg håber nemlig at forblive frisk og fullføre, hvad jeg væl har begyndt." Da han kom hjem hadde han ikke glemt pengegaven han tenkte å gi husmennene. Det ble ikke spesidaler men den nye myntenheten kroner. En flunkende ny hundrekronerseddel og ett par høyskaftede støvler var gaven hver husmann fikk. *"Neste søndag gik de 5 husmenn i Kirken og det var nok noen stolte karer der de gik og demonstrerte sine fine blanke knæstøvler for menigheden"*. Pengegaven var en betydelig sum i den tida vanlig dagslønn for en arbeider kunne være 1 krone og årslønn 300 kroner.

Motivet for denne tegningen av Ludvik Skramstad skal være interiøret på husmannsplassen Dokken under Aulestad.

I dette miljøet på Aulestad vokste Petter Olsen opp. Som ungdom fikk han muligheten til å gå på Vonheim Folkehøgskole. Denne var grunnlagt av Christoffer Bruun, og Bjørnstjerne Bjørnson var en av skolens støttespillere og hyppig foredragsholder.

Som ung mann dro Petter til Lillehammer og søkte arbeid innen handel. Han ble ansatt i det som var Lillehammers største handelshus på den tiden. I Lillehammer traff han Elise Ruud fra Lismarka i Ringsaker. De giftet seg i 1879 og bodde den første tiden i Dokken. Som vanlig var hadde Ole brukt etternavnet Dokken etter hjemstedet. Elise hadde etter giftermålet med Ole en tendens til å bli kalt «Dokka». Dette mislikte hun sterkt og de tok Olsen til etternavn, Dette var dessuten i den tiden ansett for å være «finere».

Elise Olsen

Ut av redet

Mens Elise og Petter bodde i Dokken kom Ole til verden i 1879. For Petter var det ikke aktuelt å bli boende i Gausdal. Hans sans for salg og forretningsliv brakte ham og familien til Hedmark hvor de bosatte seg på Togsta d i Stange. På Aadals Brug i Løten fikk han jobb som reisende. Aadals Brug Jernstøberi og Mekaniske Verksted produserte ovner, landbruksredskap og andre varer basert på støpejern.

På Aadals Brug fikk han kontakt med Anders Østbye. Han kom fra en stilling hos Mustad på Gjøvik hvor han hadde arbeidet siden 1873. Han hadde

sterk politisk oppfatning og tilhørte partiet Venstre. Hans Mustad sympatiserte med høyresiden og så med ublide øyne på Østbyes politiske tilhørighet. Anders Østbye fant ut at han måtte skaffe seg en annen jobb, og i 1886 begynte han på Aadals Brug. Her fikk han kontakt med Petter Olsen, og de skulle også senere få et tett samarbeid.

Hovedproduktene fra Aadals Brug var produkter i støpejern. For slik produksjon måtte det lages former, noe som var et eget fag. Formene ble laget i tre, og Petter Olsen, med sin bakgrunn, behersket dette. Med innspill fra sine kunder fikk han laget en forbedring av en slåmaskin, og han konstruerte også en ny type ovn. I tillegg fikk han laget en avansert nøkkel med to skjær til pengeskap. Når han i tillegg skal ha funnet opp en produksjonsmetode for skokalosjer er det ikke så rart at han fikk tilnavnet «Patent-Olsen».

Stadig på vandring

Mens de bodde i Stange ble døtrene Ragnhild og Anna født, henholdsvis i 1883 og 1886. Petters jobb medførte reising og han var borte fra familien i

Aadals Brug,
Aadalsbrug Jernbanestation, Hedemarken,
anbefaler:
et righoldigt Assortement af de bedst og med nyeste Forbedringer
udstyrede

**Kakkelovne og
Kogeindretninger,**
hvoraf findes over 100 Nummere til Udvalg;
fine Gryder og
Bryggepander
saavel som alt Slags Støbegods for Hus- Gaards-
og Maskinbrug.
**Jordbrugsmaskiner og Redskaber.
Spiger og Ljar.**

Foruden ved Bruget erholdes vore Artikler hos
H. B. Falk i Gjøvik og K. J. Dahl i Lillehammer.
Aadals Brug.

Fabrikken «Niagara» ved Mesnaelva hvor Petter Olsen drev mekanisk verksted sammen med Mathias Ruud.

lange perioder. Dette ble en stor belastning for Elise, og Petter søkte seg derfor til en ny stilling hos vognfabrikant Lund på Hamar. Jobben her var å være «blivende selger», noe som gjorde at han slapp å reise. Her ble så Einar født i 1888. Petter Olsen må ha vært en urolig sjel og familien flyttet snart til Lillehammer. Her fikk Petter mulighet til å bli kompanjong med Elises bror, Mathias Ruud, ved investering i det mekaniske verkstedet «Niagara» ved Mesnaelva. Mathias Ruud var gjørtler av fag men skulle nå sammen med sin svoger drive en bedrift som blans annet produserte vognaksler.

Til Firmaregistret
paa Lillehammer er anmeldt at Interessentskapet „Niagara mek Verksted“ er overgaaet til „A/S Axelfabriken Niagara“.

Oplandenes Avis 28. november 1908:
Til Firmaregisteret på Lillehammer er anmeldt at Interessentselskapet «Niagara mek. Verksted er overgaaet til «A/S Axelfabrikken Niagara».

Petter Olsen med familie bodde den første tiden i Gjøvik i vognfabrikant Lingjerdes hus. Karene skulle senere samarbeide om kjøp av en gård i Skolegata. Bilde: Mjøs museet

På Lillehammer fikk familien en god tid, og Elise kunne ha kontakt med nær familie og gamle venner. De bodde i gjørtler Ludvik Larsens hus som hadde stor hage med bigård. Kompaniskapet mellom Petter og svoger Mathias ble vanskelig. Petter ønsket å utvide virksomheten, noe Mathias var imot. Petter tok da med seg familien til Kristiania, hvor han fikk seg jobb på et mekanisk verksted. På Lillehammer

Gaardhandel. Advokat Th. Hoel og sagsfører Stattum har solgt sin i nærheden af den nye Trondhjemsvei hersteds beliggende gaard til d'hr. bygmester Indahl, snekker P. Olsen, gjørtler Hammerseng og vognfabrikant Lingjerde for 6500 fr.

Bygmester Indahl, snekker p. Olsen, gjørtler Hammerseng og vognfabrikant Lingjerde kjøpte i 1898 en gård i Skolegata. Lingjerde og Olsen solgte seg ut etter kort tid.

fortsatte Mathias i «Niagara» sammen med broren Oluf Ruud. Oluf hadde betydelig innsikt i mekanisk produksjon og kunne etter hvert patentere en metode for herding av vognaksler.

Siste stasjon ble Gjøvik

Heller ikke i Kristiania ble det noe varig opphold for familien. Elise og Petter rakk imidlertid å få datteren Lovise mens de bodde i byen. På verkstedet ble Petter utsatt for en arbeidsulykke som gjorde ham arbeidsufør i lang tid. Det ble til at de flyttet til Gjøvik i 1891. Der hadde Anders Østbye i kompaniskap med H.C. Hansen etablert Gjøvik Støperi i 1890. På grunn av bekjentskapet fra Løten fikk Petter stilling i støperiet som modellsnekker, et fag han lærte seg i sin tid på Aadals Brug.

Produksjon av vinduer for Gjøvik stasjon ca. 1900. Petter Olsens sønn Ole er nr. 2 fra venstre. Bilde: Mjøsmuseet

Det var ikke lett å skaffe seg husrom på Gjøvik i den tiden, men de fikk leie hos vognfabrikant Lingjerde i Strandgata. Heller ikke arbeidsforholdet til Østbye ble av lang varighet. Etter kort tid fikk Petter Olsen jobb på Wangsaga som lå på tomta etter glassverket. Her så han mulighetene som lå i produksjon av trevarer og startet ganske snart for seg selv i leide lokaler.

I 1894 kjøpte Petter Olsen en eiendom i «Klokkerskogen», det som senere skulle bli Trondhjemsvegen 16-18. Her fikk han bygget verkstedbygninger og bolig til seg og familien. Under firmanavnet P. Olsens Trewarefabrik dro han i gang produksjon av dører og vinduer. De første årene foregikk produksjonen helt manuelt, uten annen drivkraft enn muskler. Båndsag og andre maskiner måtte drives med håndkraft, en oppgave sønnen Ole ble ansett passende til. Dette gjorde at Ole ble holdt borte fra skoleundervisning. Han hadde lett for seg og læreren syntes det var for galt at sekstenåringen ikke fikk mulighet til å gå på skole. Petter forklarte at denne store guttungen måtte ta sin støyt for at økonomien skulle gå i hop. I 1897 fikk Gjøvik for første gang elektrisk strøm. Da det ble mulig å bruke denne til drift av motorer var Petter Olsen den første i Gjøvik som benyttet seg av dette.

Petter Olsens verksted i Trondhjemsvegen. Bilde Mjøsmuseet

Barna til Elise og Petter Olsen

1. Ole Olsen (1879-1967) ble født i Gausdal. Han giftet seg med **Sara Anna Lommerud (1879-1930)**, datter av Anne og Kristoffer Lommerud, Hof i Solør. Ole hadde evner og ønsket seg skolegang men faren mente at det hadde ikke familien råd til, så han fikk opplæring som snekker i farens bedrift og avanserte etter hvert til bestyrer. Sara og Ole flyttet til Kongsberg der Ole arbeidet som formann ved Kongsberg Trewarefabrikk. Senere flyttet de til Bærum.

2. **Ludvig Olsen (1881-1882)** døde som lite barn.
3. **Ragnhild Olsen (1883-1975)** giftet seg med **Ole Petter Kristoffersen (1881-1961)** og ekteparet bosatte seg i Gjøvik. Ole Petter var ansatt ved jernbanen og var overkonduktør da han ble pensjonert.
4. **Anna Olsen (1886-1985)** giftet seg i 1905 med **Olaf Lommerud (1876-1930)**, bror til Sara Anna. Olaf var lærer og arbeidet ved skoler i Tørmoen, Brandval og Kongsvinger. Etter Olafs tidlige død flyttet Anna med barna til Gjøvik. Senere i livet flyttet hun til Oslo hvor hun bodde i Helgesens gate.
5. **Einar Olsen (1888-1972)** ble født på Hamar. Han giftet seg med **Alfrida (Frida) Nybakk (1895-1964)** fra Nordre Land. De bodde på Viklund, rett utenfor Gjøvik og Einar hadde arbeid på Gjøvik Bruk med produksjon av dører og vinduer. I en periode arbeidet han sammen med broren Ole på Kongsberg trevarefabrikk. Sønnen Peter ble født mens familien bodde på Kongsberg.
6. **Oskar Olsen (1889-1889)** ble født på Lillehammer. Han døde som spebarn.
7. **Lovise Olsen (1891-)** ble født i Kristiania, men døpt i Gjøvik. Hun giftet seg ikke og arbeidet som bestyrer ved Statens Husflidskole på Blaker. Lovise gikk bestandig under tilnavnet «Loss».
8. **Otto Ragnvald Olsen (1894-1924)** ble født på Gjøvik og fikk sitt døpenavn etter rekkefølgen i barneflokket. Han arbeidet som mekaniker og var ugift.
9. **Gudrun Olsen (1897-1977)** ble født på Gjøvik. Hun giftet seg med **Torolf Ludvig Holter (1894-1945)** som var typograf. Ekteparet bodde på Gjøvik.

Verksted og bolig i Trondhjemsvegen for Petter Olsen. Bilde: Mjøsmuseet

Mistet godt oppdrag

Peter Olsens bedrift fikk ganske snart ry for sin gode kvalitet og fikk store leveranser til stasjonsbygninger på Gjøvikbanen. Vinduene til bygningene ved Gjøvik stasjon kom fra Petter Olsens fabrikk. Byggmester Jens Andreassen Ugland hadde påtatt seg bygging av mange av stasjonsbygningene. Petter Olsen hadde en avtale med Ugland om leveranse av dører og vinduer. Ugland forsto at lå god fortjeneste dette og startet etter hvert egen produksjon, på tvers av avtalen han hadde med Olsen.

Mer interessant med noe nytt

Virksomheten gikk allikevel bra, men Petter hadde problemer med å holde fokus på drift og økonomi. Datteren Anna Lommerud forteller at han engasjerte seg på mange fronter, innen kultur, politikk og samferdsel. Han var med i bystyret og han var forfatter for byens revyer. Han skal til og med ha forfattet en vise om Terje Vigen. Dette førte til at det ble satt opp en minnestøtte over Terje Vigen ved Grimstad kirke.

Petter Olsen engasjerte seg bredt i Gjøviksamfunnet og var blant annet sterkt engasjert i Gjøvik Håndverks- og Industriforening. Foreningen ble stiftet i 1865 men hadde ligget nede en tid. Dette tok Petter tak i og kom i 1905 med følgende parole i Gjøviks Blad: «*Nu, da det ser ut til at Fædrelandets Anliggender ved Årets Kjæmptak er bragt i trygg Stilling og Ro er Tiden inde til at Arbeide paa det indre Forsvar, at bygge Landet økonomisk . Derfor, lat os gjenreise Gjøvik Haandværkerforening. Denne Forening som blev stiftet den 17. Oktober 1865 af ærværdige Haandværkere her i Byen.*»

Tvangsauktion.

Tirsdag den 23de Mai førstkommande Kl. 4 Efterm. bliver efter Forlangende af Overretssagfører Herman Krog offentlig Auktion afholdt paa Snedker P. Olsens Bopæl i Gjøvik over 1 Afretningshøvel med Tilbehør, 1 Tykkelfeshøvel og 1 Fræsemaafine givet Rekvirenten til Udlæg ved Eksekutionsforretning af ¹⁰/₂ thl. ¹/₃ 05 hos Snedker P. Olsen for Beregningssum Kr. 480.70.

Konditionerne erfares under Forretningen. Kreditorer varsles.

Bardals Lensmandskontor den 1ste Mai 1905.

For Sorenskriveren :
Carl Meinich.

Tvangsauktion.

Mandag den 25. Oktober førstkommande Kl. 3 Eftermiddag vil paa Biri Lensmandskontor, efter Forlangende af Overretssagfører Narum paa N. A. Helleruds Vegne, offentlig Auktion blive afholdt over **Svennæs Mølle** og **Sag**, Gaards-No. 25, Br.-No. 3, af Skyld Mark 0,72, i **Biri**, i Henhold til misligholdt Pantobligation, dat. 12. Marts, thingl. 3. April 1907, stor 14,000 Kroner foruden Renter og Omkostninger.

Konditionerne erfares ved Forretningen. Det er bedet bemærket, at kun en Auktion agtes afholdt.

Biri Lensmandskontor, 18. Septbr. 1909.

Paa Sorenskriverens Vegne:
(1,62) Arne Jørstad.

Auktion.

Torsdag den 6. April førstk. fra Kl. 3 Efterm. vil, efter Forlangende av Snedker P. Olsen, grundet Fraflyttelse, offentlig Auktion bli avholdt paa **Diseth i Biri** til Salg av Borde, Stole, Sengesteder, 1 stort Klædesskap, 1 Kjøkkentænk, 1 Piedestal, 1 Vaskeeservant, 1 Komfyr, 1 Kakkellovn, 1 stort Spisebord, 1 Kjøtbalje, andre Baljer og andet Indbo samt 25 Stkr. Høns m. m. m.

Biri Lensmandskontor 29. Mars 1911.

Arne Jørstad.

Petter Olsen var stadig i likviditetsproblemer, måtte selge eiendeler, og tvangsauksjonene var mange.

Petter Olsen ble lurt med på forretningsforetagender som ikke var lønnsomme, og det gikk nedover med egen økonomi. Til slutt måtte han gi fra seg eierskapet i bedriften og fortsette som bestyrer. I håp om å finne nye forretningsmuligheter kjøpte han i 1908 Svennes mølle på Biri. Hele familien flyttet og ble innlosjert på garden Diset. Petter rustet opp mølla slik at den skulle fungere når årets avling skulle foredles. Det første driftsåret var et svært dårlig år for bøndene. Det regnet uopphørlig om høsten og de fleste fikk svært reduserte avlinger. Det ble dermed lite å male og inntektene tilsvarende små. De flyttet tilbake til Gjøvik hvor Petter sammen med en meglere foretok en større eiendomsinvestering.

Petter Olsen kjøpte Braathengården i Briskebyen i 1924 sammen med en medinteressent. Her drev han sitt snekkerverksted, men ble lurt av kompanjongen og gikk selv konkurs i 1928. Bilde: Mjøsmuséet

Byggmester Bråten hadde bygget en bygård i Briskebyen i 1899. Han gikk konkurs i 1904 og gården kom på handel i flere omganger. I 1920 kjøpte Chr. Johansen eiendommen, men han måtte selge igjen i 1924. Petter Olsen var da kjøper. Foruten leiligheter hadde gården et snekkerverksted. Her drev han ei tid en viss produksjon. Imidlertid gikk han allerede i 1928 konkurs og gården kom på andre hender.

Elise Olsen døde i 1934 mens Petter levde til 1941. Ingen vet om han så tilbake på sitt liv med tilfredshet, men det er ikke sikkert at forretningslivet passet så bra for en mann som brukte så mye energi på kreative initiativer slik datteren Anna senere beskrev: «- da Petter Olsen i en tid var byens leilighetsdikter og -skribent og undertegnet med merket O. og merket A&O. I aviser, revyer og «Markensgauken» var han med, med populært stoff. Sin diktertrang hadde han vel fått fra elevtiden ved Vonheim Folkehøgskole, under Chr. Jansen, Chr. Bruun og delvis Bjørnstjerne Bjørnsons talerstol».

Patent-Olsen

Kilder:

Digitalarkivet	Folketellinger og kirkebøker
Anna Lommerud:	Slekten Dokken og Sæterbakken-Ruud
Nasjonalbiblioteket:	Norske aviser
Anders Ole Hauglid:	Litt om Bjørnsons husmann Ole Dokken